

REGIONAL TURİZMIN İNKİŞAFI: YENİ TRENDLƏR VƏ POTENSIAL

Flora ƏLƏSGƏROVA*

Sədaqət ƏHMƏDOVA***

Məhsəti ƏSGƏROVA****

Xülasə: Regional turizm, son illərdə dünya üzrə müxtəlif bölgələrdə ön plana çıxan və inkişaf edən bir sahədir. Bu turizm növü, yalnız global deyil, həm də yerli və regional səviyyədə iqtisadiyyatın inkişafına təsir göstərir. Ənənəvi turizm mərkəzlərindən kənara çıxaraq, regionlara yönələn turizm həm yerli icmaların iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırır, həm də turistlərə daha fərqli və unikal təcrübələr təqdim edir. Bu məqalə, regional turizmin inkişafını, yeni trendləri və potensialını araşdıracaq, həmçinin bu sahənin qarşısında duran imkanları və çağırışları müzakirə edəcəkdir.

Açar sözlər: Regional turizm, ekoturizm, kənd turizmi, kulinariya turizmi, trendlər, potensial

Regional Tourism Development: New Trends and Potential

Abstract: Regional tourism is a sector that has emerged and developed in various regions around the world in recent years. This type of tourism affects the development of the economy not only globally, but also at the local and regional levels. Tourism directed to regions, moving beyond traditional tourism centers, improves the economic situation of local communities and offers tourists more different and unique experiences. This article will examine the development of regional tourism, new trends and potential, as well as discuss the opportunities and challenges facing this sector.

Key Words: Regional tourism, ecotourism, rural tourism, culinary tourism, trends, potential.

Giriş

Son illərdə regional turizm sahəsində bir sıra yeni trendlər müşahidə olunmağa başlamışdır. Bunlar arasında ekoturizm, kənd turizmi, mədəni turizm və kulinariya turizmi kimi sahələr daha da populyarlaşmışdır. Turistlərin daha az tanınan yerləri kəşf etmək istəyi, ekoloji cəhətdən davamlı və yerli həyatla yaxından tanış olmaq arzusu, regional turizmin əsas istiqamətləri olmuşdur. Həmçinin, texnologiyanın və sosial mediadan istifadənin artması ilə, daha çox insan regional turizm sahələrinə yönəlmişdir. (İsmayılov, 2018).

Ekoturizm, son dövrlərdə ən sürətlə böyüyən turizm növlərindən biri halına gəlmişdir. Bu, təbiətə və ətraf mühitə sayğı göstərən, ekoloji cəhətdən davamlı bir turizm təcrübəsidir. Ekoturizm sahəsindəki artım, turistlərin daha az zərərli və təbii mühitlə əlaqəli təcrübələr yaşamaq istəyindən irəli gəlir. Ekoturizm turistləri, təbiətin qorunması və ekosistemlərin davamlılığına diqqət yetirərək, regional ərazilərdə daha az tanınan təbii yerləri ziyarət etməyə təşviq edir. Bu, yalnız turistlər üçün maraqlı bir təcrübə yaratmaqla qalmır, həm də yerli cəmiyyətlərin təbii sərvətləri qorumaq və ekosistemlərini davamlı şəkildə idarə etmə imkanlarını artırır. (Abbasov, 2016)

Kənd turizmi, əhalinin şəhər həyatından uzaqlaşaraq təbii mühitdə və kənd bölgələrində sükunət tapmaq istəyinin bir təzahürüdür. Bu sahə, kəndlərin özəlliklərini və ənənələrini, yerli həyat tərzini yaşamaq istəyən turistlər üçün cazibədar edir. Kənd turizmi həmçinin kənd yerlərinin iqtisadi inkişafına töhfə verir, çünki bu turizm növü kənd təsərrüfatı məhsulları, yerli əl işləri və digər məhsulların satışına şərait yaradır. Turistlər, kənd həyatını, ənənəvi təsərrüfat işlərini və yerli məhsulların istehsalını öyrənərək həm də bu fəaliyyətlərə birbaşa qoşula bilərlər. (Hacıyev, 2021).

Mədəni turizm, turistlərin bir regionun mədəni irsini, tarixi abidələrini və yerli ənənələrini kəşf etmə istəyindən doğur. Bu sahə, həm turizm təcrübəsi, həm də yerli mədəniyyətin qorunması baxımından mühüm rol oynayır. Yerləşdiyi regionların mədəniyyətini, adət-ənənələrini və folklorunu təbliğ edən bu növ turizm, yerli xalqla birbaşa əlaqə qurma, onların həyat tərzini anlamağa imkan verir. Mədəni turizm həmçinin bədii

* Bakı Avrasiya Universiteti, Biznes və menecment kafedrasının dosenti, e-mail: flora.alasgarova1@gmail.com

*** Naxçıvan Dövlət Universiteti, Beynəlxalq ticarət və menecment kafedrasının dosenti, e-mail: sedaqet.ahmedova@bk.ru

**** Naxçıvan Dövlət Universiteti, İqtisadiyyat və marketinq kafedrasının müəllimi, e-mail: mahsati554@gmail.com

sərgilər, musiqi festivalları, ənənəvi sənətkarlıq nümunələri və tarixi abidələrin qorunmasına təşviq edir. Bu istiqamətdə turizmin inkişafı, turistlərə yalnız əyləncə deyil, həm də mədəniyyətə dair dərin təcrübələr qazandırır. (Smith & Robinson , 2006).

Kulinariya turizmi, turizmin bir növü olaraq, xüsusilə yerli mətbəxi təcrübə etmək istəyən turistlər arasında böyük bir marağa səbəb olmuşdur. Bu sahə, regionların qida mədəniyyətlərini, ənənəvi yeməklərini və kulinariya texnikalarını təbliğ etməyə yönəlir. Kulinariya turizmi turistlərə yalnız yeməkləri dadmaq deyil, həm də yerli aşbazlarla birbaşa təcrübə etmək, mətbəx kurslarında iştirak etmək, yerli bazarlarda məhsulların seçilməsini izləmək və yeməklərin hazırlanma prosesini öyrənmək imkanı verir. Kulinariya turizminin populyarlaşması, həm də yerli istehsalçılara və bizneslərə iqtisadi fayda gətirir, çünki bu turizm növü yerli məhsulların bazara təqdim edilməsini və tanınmasını təmin edir. (Məmmədov, 2020).

Yeni trendlərin meydana gəlməsində sosial medianın və texnologiyanın rolu əvəzsizdir. Sosial şəbəkələr vasitəsilə yerli və regional turizm məkanları daha geniş auditoriyaya təqdim edilir. Turistlər, müxtəlif platformalarda (Instagram, Facebook, YouTube və s.) başqalarının təcrübələrini izləyərək yeni yerlər kəşf edirlər. Bu, həm də regional turizm sahələrinin daha çox diqqət çəkməsinə və tanınmasına kömək edir. Mobil tətbiqlər, onlayn rezervasiya sistemləri, virtual turizm imkanları kimi texnoloji inkişaf, turistlərin daha rahat və sürətli şəkildə regional yerlərə istiqamət almasına şərait yaradır. Beləliklə, texnologiya və sosial media, regional turizmin daha geniş kütlələrə çatmasını təmin edir və daha çox insanın bu sahəyə yönəlməsinə səbəb olur.

Bu trendlər, həm də təbii və mədəni irsin qorunmasını, ekoloji davamlılığı və yerli həyatın təbliğini təmin edərək, regional turizmin gələcəkdə daha da inkişaf etməsi üçün daha geniş şərait yaradacaqdır. (Qasimov,2017).

Regional turizm potensialı. Regional turizm, müasir dövrdə həm iqtisadi, həm də mədəni və sosial baxımdan böyük potensiala sahib olan bir sahə olaraq diqqət çəkir. Bu sahə, yalnız turistlərin marağını cəlb etməklə qalmır, həm də yerli icmaların inkişafına, təbii resursların davamlı istifadəsinə və mədəni irsin qorunmasına kömək edir. Regional turizmin potensialı, həm təbii gözəlliklərdən, həm də hər bir regionun özünəməxsus mədəniyyəti və tarixindən irəli gəlir. Bu, həm turistlərə unikal təcrübələr təqdim edir, həm də yerli icmaların iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırır. (Weaver, 2006).

Regional turizmin əsas üstünlüklərindən biri yerli mədəniyyətin qorunmasına verdiyi dəstəkdir. Turizm vasitəsilə, yerli ənənələr, dil, incəsənət və sənətkarlıq nümunələri daha geniş auditoriyaya təqdim edilir. Bu, turistlərə həm də həmin regionun tarixi və mədəniyyəti ilə yaxından tanış olmaq imkanı yaradır. Mədəni turizm, adətən, bölgənin təbii və tarixi irsi ilə sıx əlaqəlidir və bu əlaqələr turistlərə həm əyləncə, həm də təhsil baxımından zəngin təcrübələr təqdim edir. Yerli xalqların ənənəvi sənətkarlığı, musiqisi və rəqsləri, mətbəxi, kənd həyat tərzini və festivalları, regional turizm sayəsində daha çox tanınır və qorunur. Bu cür turizm, həm də turistlərin yerli mədəniyyətə qarşı hörmət və anlayışla yanaşmalarını təmin edir. (Əhmədov, 2019).

Regional turizmin bir digər əsas üstünlüyü təbii resursların davamlı istifadəsinin təşviq edilməsidir. Ekoturizm, təbiətə zərər vermədən və ekosistemləri qoruyaraq təbii ərazilərdən səmərəli istifadə etməyi hədəfləyir. Təbii sərvətlərin qorunması, yalnız turistlərin bu əraziləri ziyarət etməsi ilə deyil, həm də bu yerlərdə yaşayan əhəlinin yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə əlaqəlidir. Ekoturizm, yerli əhali üçün təbii mühitin qorunmasına dair təhsil verilməsi və ətraf mühitin davamlı idarə edilməsi sahəsində məlumatlılığın artırılmasına kömək edir. Məsələn, təbiət gəzintiləri, milli parklar və ekoturizm marşrutları, həm təbii resursları qorumağa, həm də həmin ərazilərdə yeni iş imkanları yaratmağa kömək edir. (Abbasov, 2016).

Regional turizm, yalnız iqtisadi inkişafı məhdudlaşdırır, həm də sosial inkişafı stimullaşdırır. Turizm, yerli əhəlinin həyat tərzini, dəyərlərini və ənənələrini qorumağa kömək

edir, xüsusilə kənd turizmi və ekoturizm sahələrində, yerli əhalinin məşğulluğunu artırır. Turizm xidmətləri, bələdçilər, yerli restoranlar, otellər və digər infrastruktur xidmətləri yerli işçilər tərəfindən təmin edilir. Bu, həmçinin yerli biznesləri dəstəkləyir, çünki yerli əhalinin məhsullarını və xidmətlərini təklif etmələri üçün daha çox imkan yaranır. Kənd təsərrüfatı, yerli sənətkarlıq və kənd məhsullarının bazara çıxarılması, regionun iqtisadiyyatını gücləndirən əsas amillərdən biridir. (Hacıyev, 2021).

Məsələn, kənd turizmi sayəsində yerli fermerlər və əkinçilər öz məhsullarını birbaşa turistlərə təklif edə bilirlər, bu isə onların gəlirlərini artırır. Bununla yanaşı, kənd ərazilərində kənd təsərrüfatı və istehsalat fəaliyyətləri turizm üçün maraqlı təcrübələrə çevrilir. Bu, yerli icmaların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına, iş imkanlarının artmasına və regionların iqtisadiyyatının diversifikasiyasına təkan verir.

Regional turizm, yerli əhali üçün yeni iş imkanları yaradaraq, iqtisadi artıma mühüm təsir göstərir. Turizm sektoru, yalnız otellər və restoranlar kimi ənənəvi sahələrə deyil, həm də sənətkarlıq, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat və xidmət sahələrinə də yeni imkanlar yaradır. Bu iş sahələri, xüsusilə gənclər və qadınlar üçün iş imkanlarının artmasına kömək edir. Məsələn, yerli bələdçilər, sənətkarlıq məhsullarının istehsalı və satışı ilə məşğul olan şəxslər, təbiət gəzintiləri təşkil edənlər və kəndlərdə fəaliyyət göstərən turizm xidmətləri, yerli icmalarda məşğulluğun artmasına səbəb olur. Bu iş imkanları həm də sosial sabitliyi artırır və regionların inkişafını dəstəkləyir. (Abbasov, 2016).

Turizmin inkişafı, yerli bizneslərin də güclənməsinə səbəb olur. Yerli restoranlar, otellər, ticarət mərkəzləri və digər xidmət sahələri, turistlərin ehtiyaclarını qarşılayaraq iqtisadi artıma dəstək verir. Məsələn, kənd turizmi sahəsində fəaliyyət göstərən kiçik ailə təsərrüfatları, əl işləri və yerli məhsullar istehsal edən bizneslər turizm vasitəsilə daha çox müştəriyə xidmət göstərir. Bu, yerli bizneslərin böyüməsinə və daha geniş bazarlara çıxmasına şərait yaradır. Eyni zamanda, turizm sektorunun inkişafı ilə bağlı daha çox investisiya cəlb edilməsi mümkündür ki, bu da yerli infrastrukturun yaxşılaşmasına, xidmətlərin keyfiyyətinin artmasına və iqtisadiyyatın daha da güclənməsinə gətirib çıxarır.

Regional turizm müasir dövrün həm iqtisadi, həm mədəni, həm də sosial baxımdan ən perspektivli sahələrindən biri kimi formalaşır. Bu sahənin inkişafı yalnız iqtisadi artıma deyil, eyni zamanda yerli mədəniyyətlərin və ənənələrin qorunmasına, təbii resursların davamlı istifadəsinə və sosial inklüzivliyin güclənməsinə mühüm töhfələr verir. Kənd turizmi, ekoturizm, mədəni turizm və kulinariya turizmi kimi istiqamətlər, regionların ümumi rifahını artıraraq, yerli əhalinin məşğulluğunu yüksəltməklə yanaşı, yeni iş imkanları və dayanıqlı iqtisadi platformalar yaradır. (Butler, 1999).

Eyni zamanda, regional turizm həm təbii, həm də mədəni irsin qorunmasında əhəmiyyətli rol oynayır və bu irsin gələcək nəsillərə ötürülməsinə şərait yaradır. Bu sahənin uğurlu inkişafı üçün dövlətin və yerli icmaların birgə səyləri, strateji yanaşmalar və davamlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanan tədbirlər vacibdir.

Regional turizm, həm turistlərə unikal təcrübələr təqdim etməklə, həm də daha inklüziv və davamlı iqtisadiyyatın qurulmasına şərait yaradaraq gələcəkdə daha geniş potensiala sahib bir sahə kimi diqqət mərkəzində qalacaq.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının turizm potensialı. Naxçıvan Muxtar Respublikası (NMR) Azərbaycanın ən qədim və zəngin tarixi-mədəni irsə malik bölgələrindən biridir. Bölgənin unikal coğrafi mövqeyi, müxtəlif təbii resursları və qədim abidələri onun turizm potensialını artırır. Son illərdə turizm infrastrukturunun inkişafı, beynəlxalq hava limanı və müasir xidmətlərin yaradılması Naxçıvanın turizm potensialını daha da artırmışdır. Davamlı turizm strategiyalarının tətbiqi və yerli icmaların iştirakı ilə bu potensial daha səmərəli şəkildə reallaşdırıla bilər. Naxçıvan, tarixi və təbii gözəllikləri ilə həm yerli, həm də xarici turistlər üçün ideal istiqamət olmağa davam edir. (Məmmədov, 2020).

Naxçıvanın turizm potensialını bir neçə əsas istiqamətdə təhlil etmək mümkündür:

1. Tarixi və mədəni irs. Qədim abidələr: Naxçıvan İmamzadə Kompleksi, Möminə Xatun türbəsi, Qarabağlar türbəsi kimi abidələr mədəni turizmin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır.

Naxçıvan İmamzadə Kompleksi Azərbaycanın qədim dini-memarlıq abidələrindən biridir. Bu kompleks Naxçıvan şəhərinin cənub-şərq hissəsində, Ordubad yolunun yaxınlığında yerləşir və İslam dövrünün mühüm irsini əks etdirir. Kompleksin tarixi XIV-XV əsrlərə gedib çıxır, lakin bəzi tədqiqatçılar onun daha qədim olduğunu hesab edirlər. İmamzadə adlandırılması buranın Əhli-Beyt nəslindən olan bir şəxsə aid olması ilə bağlıdır. İmamzadələr müsəlman dünyasında müqəddəs ziyarətgahlar hesab edilir və bu kompleks də dini ziyarət yeri kimi tanınır. Qübbəli struktura malik olan türbə, Naxçıvan memarlıq məktəbinin üslubunu əks etdirir. Türbənin üzərində Quran ayələri və ornamentlər həkk olunub. Müsəlman dünyasında müqəddəs məkanlardan biri kimi qəbul edilir və yerli əhali tərəfindən tez-tez ziyarət olunur. Mədəni və dini turizmin inkişafına böyük töhfə verə bilər. Kompleksin bərpa və turizm marşrutlarına daxil edilməsi onun tanınmasını artırır.

Möminə Xatun türbəsi Naxçıvan şəhərinin mərkəzində, qədim Naxçıvan memarlıq məktəbinin şah əsərlərindən biri kimi tanınır. Bu türbə XII əsrdə Azərbaycan Atabəylər dövlətinin hökmdarı Şəmsəddin Eldəniz tərəfindən həyat yoldaşı Möminə Xatunun xatirəsinə tikdirilib. Əsər məşhur memar Əcəmi Naxçıvani tərəfindən 1186-cı ildə inşa edilib. Türbənin səthində sirlə örtülmüş kufi yazılar, geometrik və nəbati naxışlar yer alır. Quranda bəzi ayələr də həkk olunub. Türbənin içərisində əvvəlcə Möminə Xatunun məzarı yerləşirdi, lakin zamanla onun qalıqları itib. Azərbaycanın UNESCO irs siyahısına daxil edilə biləcək abidələrindən biridir. Azərbaycan Atabəylər dövlətinin qüdrətini və dövrün yüksək memarlıq səviyyəsini əks etdirir. Türbə “Ölüləri əbədiyyətə qovuşduran, diriləri isə düşünməyə vadar edən abidədir” yazısı ilə tanınır. XII əsrdə tikilmiş digər türbələr və İslam memarlığı üçün nümunə olmuşdur. Naxçıvan şəhərinin əsas turistik məkanlarından biridir. Son illərdə abidənin ətrafı abadlaşdırılıb, burada Açıq Səma Altında Muzey kompleksi yaradılıb. Mədəni irsin qorunması məqsədilə restavrasiya işləri aparılıb. Möminə Xatun türbəsi Azərbaycan memarlığının incisi hesab olunur və Naxçıvana səfər edən hər bir turistin görməli olduğu yerlərdən biridir.

Qarabağlar türbəsi XIV əsrə aid nadir Azərbaycan memarlıq abidələrindən biridir və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Kəngərli rayonunun Qarabağlar kəndində yerləşir. Bu türbə həm memarlıq xüsusiyyətləri, həm də tarixi əhəmiyyəti baxımından Azərbaycan İslam memarlığının şah əsərlərindən biri hesab edilir. Azərbaycan orta əsr türbə memarlığının klassik nümunəsidir. Türbənin üzərində iki minarəli giriş tağı **yerləşir** ki, bu da onu digər türbələrdən fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. Türbənin divarlarında Kufi və Nəsx xətti ilə Quran ayələri yazılıb. Bu yazılar həm dini, həm də estetik baxımdan abidənin dəyərini artırır. Bu türbənin Qaraqoyunlu hökmdarı Qara Yusifin anası və ya həyat yoldaşı üçün tikildiyi güman edilir. Orta əsr Azərbaycan memarlığının ən monumental nümunələrindən biri hesab olunur. Memarlıq baxımından Möminə Xatun türbəsi ilə bənzərliklərə malikdir, lakin giriş tağı və minarələri ilə seçilir. Qarabağlar türbəsi Azərbaycanın UNESCO irs siyahısına daxil edilməsi üçün namizəd abidələr arasındadır. Qarabağlar kəndi turizm potensialı baxımından inkişaf etdirilir və regionun mədəni-tarixi marşrutlarına daxil edilir. Bu türbə Naxçıvanın və ümumilikdə Azərbaycanın memarlıq və tarixi irsinin qorunması üçün mühüm nümunələrdən biridir.

Duzdağ mağaraları: Sağlamlıq turizmi üçün tanınmış məkandır, xüsusilə tənəffüs sistemi xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur.

Ordubad şəhəri: Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindən biri olub, tarixi məscidlər, karvansaraylar və qala divarları ilə zəngindir.

2. Təbii resurslar və ekoturizm. Duzdağ və darıdağ mineralları: Bu ərazilər təkcə təbii gözəllikləri ilə deyil, həm də müalicəvi əhəmiyyəti ilə məşhurdur.

Batabat gölü: Ekoturizm üçün unikal bir məkandır. Gölün təmiz suyu və ətrafındakı dağlar turistlər üçün cəlbedici mühit yaradır.

Batabat gölü Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonu ərazisində, dəniz səviyyəsindən 2500 metr yüksəklikdə yerləşən unikal təbii gözəlliklərdən biridir. Göl saf havası, şəfalı suyu və unikal ekosistemi ilə həm ekoturizm, həm də istirahət üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. Şahbuz Dövlət Təbiət Qoruğu ərazisindədir. Gölün ən maraqlı xüsusiyyətlərindən biri üzən ada fenomenidir. Bu ada gölün səthində sərbəst şəkildə hərəkət edir və bitki örtüyü ilə örtülüdür. Göl ətrafında alp çəmənlikləri, dərman bitkiləri və nadir ağac növləri bitir. Burada yabanı ördəklər, balıqlar və müxtəlif su quşları yaşayır. Təbiətsevərlər üçün fotosessiya, balıqçılıq və ekoturizm baxımından ideal məkandır. Yay aylarında turistlər burada çadır quraraq istirahət edirlər. Göl müxtəlif balıq növləri ilə zəngindir, bu da balıqçılıq həvəskarları üçün cəlbedicidir. Təmiz dağ havası, oksigen bolluğu və mineral su mənbələri Batabatı sağlamlıq turizmi üçün də əlverişli edir. Şahbuz bölgəsində yerləşən Batabat yay aylarında mülayim iqlimə malikdir və bu, istirahət üçün ideal şərait yaradır. Ekoturizm və kənd turizminin inkişafı üçün təbiət qoruğu statusunun genişləndirilməsi mümkündür. Qonaq evləri, turistik infrastruktur və xidmətlərin artırılması daha çox turist cəlb edə bilər. Batabat və yaxın ərazilərdə sağlamlıq turizmi məqsədilə termal sular və sanatoriyalar inkişaf etdirilə bilər. Batabat gölü Naxçıvanın ən gözəl və turistik baxımdan perspektivli yerlərindən biridir.

Əshabi-kəhf: Qədim dini məkan olaraq ziyarət turizmi üçün məşhurdur. Eyni zamanda, ətrafdakı təbiət landşaftları diqqət cəlb edir.

Əshabi-Kəhf mağarası Naxçıvan Muxtar Respublikasının Culfa rayonu ərazisində, Haçadağ silsiləsinin ətəyində yerləşən müqəddəs ziyarətگاهdır. Bu məkan İslam, Xristianlıq və Yəhudilikdə müqəddəs sayılan yuxuya gedən gənclər (Əshabi-Kəhf əfsanəsi) ilə əlaqələndirilir. Əshabi-Kəhf haqqında məlumat Qurani-Kərimdə ("Kəhf" surəsi, 9-26-cı ayələr) və müxtəlif dini mənbələrdə yer alır. Əfsanəyə görə, bir qrup gənc Allaha inanclarını qorumaq üçün bir mağaraya sığınır və burada uzun müddət yuxuda qalırlar. Bu hadisənin Naxçıvan ərazisində baş verdiyinə dair inanc bölgədə Əshabi-Kəhf mağarasını müqəddəs bir ziyarətگاه halına gətirib.

Bu məkana yalnız İslam deyil, digər dinlərin nümayəndələri də hörmət göstərir.

Azərbaycan və digər ölkələrdən gələn turistlər üçün müqəddəs ziyarətگاه hesab edilir. Dini bayramlar zamanı buraya çoxlu sayda ziyarətçi axını olur.

Müasir turizm infrastrukturunun genişləndirilməsi və buranın UNESCO-nun dünya irsi siyahısına salınması mümkündür. Əshabi-Kəhf yalnız dini deyil, həm də tarixi və ekoloji baxımdan böyük əhəmiyyət daşıyan unikal bir məkandır.

Ağbulaq kəndi dağlar arasında yerləşdiyindən, təbii gözəllikləri ilə seçilir. Dağlıq relyef, meşəlik ərazilər və təmiz hava ekoturizm üçün ideal şərait yaradır. **Ağbulaq yaylağı:** Yay aylarında yaylaq turizmi ilə məşhurdur. Qışda isə qarlı örtülü dağları qış idmanı üçün əlverişli edir. **Ağbulaq yaylağı** Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonu ərazisində, dəniz səviyyəsindən təxminən 2000 metr yüksəklikdə yerləşən təbiət incilərindən biridir. Bu yaylaq müalicəvi dağ havası, gözəl mənzərələri və ekoturizm potensialı ilə seçilir. Ağbulaq yaylağı dörd mövsüm turizm üçün əlverişli şəraitə malikdir və təbiətsevərlər üçün ideal məkandır. Burada alp çəmənlikləri, dərman bitkiləri və müxtəlif meşə ağacları bitir. Yaylaqda vəhşi keçilər, tülkülər, dovşanlar və müxtəlif quş növləri yaşayır. Bu ərazi ovçuluq qadağan olunan təbiət qoruma zonalarından biridir və ekoloji balansın qorunmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Ağbulaq kənd turizm mərkəzi: Burada müasir kotteclər, restoranlar və istirahət zonaları fəaliyyət göstərir. Yaylaq hiking, kamp və yürüş həvəskarları üçün ideal ərazidir.

Qış turizmi və xizəkçilik: Ağbulaq xizək mərkəzi fəaliyyət göstərir və bu, Naxçıvanda qış turizminin inkişafına böyük töhfə verir. **Ağbulaq Qış-Turizm kompleksi:** Naxçıvanın ilk qış turizm mərkəzi olan bu kompleksdə müxtəlif xizək yolları, sürüşmə zolaqları və digər qış idmanı növləri üçün infrastruktur yaradılmışdır.

Yüksək dağ havası və oksigen bolluğu burada ağciyər və tənəffüs xəstəlikləri üçün müalicəvi təsir göstərir.

Mineral bulaqlar və təbii sular insan sağlamlığı üçün faydalıdır. Ağbulaq yaylağı həm yay, həm də qış turizmi üçün əlverişli, ekoturizm və sağlamlıq turizmi potensialı yüksək olan bir bölgədir.

3. Sağlamlıq turizmi. Duzdağ fizioterapiya mərkəzi: Asma və bronxit kimi tənəffüs xəstəliklərinin müalicəsi üçün dünya miqyasında tanınmışdır.

Duzdağ Fizioterapiya Mərkəzi Naxçıvanın ən mühüm sağlamlıq turizmi mərkəzlərindən biridir. Bu mərkəz astma və digər tənəffüs xəstəliklərinin müalicəsində təbii üsullara əsaslanan dünyada nadir yerlərdən biridir. Mərkəz Naxçıvan şəhərindən təxminən 12 km məsafədə yerləşir. Duzdağ duz mədənləri qədim dövrlərdən etibarən istismar edilmişdir. Burada duz hasilatı hələ eramızdan əvvəl 3-4-cü minilliklərə gedib çıxır. Fizioterapiya mərkəzi 1979-cu ildə açılmış və 2006-cı ildən daha müasir səviyyədə fəaliyyət göstərir.

Duzdağ mağaralarındakı müalicə speleoterapiya (duz mağara müalicəsi) üsulu ilə aparılır. Bu metod: Allergik bronxial astma, xroniki bronxit, allergik rinit və digər tənəffüs xəstəlikləri üçün çox təsirlidir. Tamamilə təbii və dərmansız müalicə üsulu hesab edilir. Buradakı hava yüksək konsentrasiyalı duz ionları ilə zəngindir, bu isə nəfəs yollarını təmizləyir və immun sistemini gücləndirir. Fizioterapiya otaqları yerin altında, keçmiş duz mədənlərinin içində yerləşir. Hava daim sabit temperaturda (18-20°C) və yüksək duz nisbətinə malikdir. Duz mağaralarının içində rahat istirahət zonaları, xüsusi müalicə otaqları və istirahət yerləri mövcuddur.

Şorsu termal suları: Müalicəvi vannalar və minerallarla zəngin termal sular sağlamlıq turizminin inkişafı üçün şərait yaradır.

Şorsu termal suları Naxçıvan Muxtar Respublikasının ən mühüm sağlamlıq turizmi məkanlarından biridir. Şahbuz rayonu ərazisində yerləşən Şorsu termal bulaqları təbii mineral tərkibi və şəfali xüsusiyyətləri ilə tanınır. Bu bulaqlar qədim dövrlərdən müalicəvi məqsədlər üçün istifadə edilmiş və yerli əhali arasında geniş tanınmışdır. Şorsu termal sularının kimyəvi tərkibi hidrokarbonatlı, sulfatlı və natriumlu mineral sular qrupuna daxildir. Bu sular: Revmatizm və oynaq xəstəliklərinin müalicəsində faydalıdır. Dəri xəstəliklərinə, sinir sistemi və qan dövranı problemlərinə müsbət təsir göstərir. Mədə-bağırsaq sistemi üçün faydalıdır və həzm prosesini yaxşılaşdırır. Buradakı su temperaturu 50-60°C arasında dəyişir və bu, onu təbii müalicəvi hamamlar üçün ideal edir. İnsanlar burada açıq havada termal vannalar qəbul edirlər. Gələcəkdə müasir SPA və sağlamlıq mərkəzlərinin tikilməsi mümkündür. Butulkalanmış mineral su: Bu termal suların müalicəvi içməli su kimi qablaşdırılıb satılması mümkündür. Şorsu termal suları həm yerli əhali, həm də turistlər üçün təbiətin bəxş etdiyi unikal sağlamlıq mənbəyidir.

4. Gastronomiya turizmi. Gastronomiya turizmi son illərdə dünyanın bir çox bölgəsində əhəmiyyətli şəkildə inkişaf edən bir turizm növüdür. Bu sahə, yerli mətbəx və kulinariya ənənələrini kəşf etməyə maraq duyan turistləri cəlb edir.

Naxçıvan da özünəməxsus yeməkləri və təbii məhsulları ilə bu turizm növü üçün potensiala malikdir. Naxçıvanın gastronomiya turizmi sahəsində xüsusilə zəngin mətbəxi və təbiətdən alınan təbii məhsulları ilə tanınır. Yerli mətbəx, qədim tarixə dayanan, xüsusi təbii şəraitdə yetişən məhsullar və ənənəvi hazırlanma üsulları ilə zəngindir.

Naxçıvanın yerli mətbəxi turizm üçün əlavə cazibə yaradır. Tərə və göyərtidən zəngin dolmalar, "Naxçıvan qutabı", duzlu balıq, lavaş və yerli şərəblər regionun unikal mətbəxini təmsil edir. Gastronomiya turizmi Naxçıvanın mədəni irsini və təbii məhsullarını tanıtmaq, yerli iqtisadiyyata töhfə vermək üçün əhəmiyyətli bir sahədir.

Naxçıvanın dağlıq əraziləri, xüsusilə Qapıcıq və Hachad dağları qış idmanı və alpinizm üçün əlverişli imkanlar təqdim edir. Qapıcıq və Haçadağ dağları, təbii gözəllikləri, ekoturizm və dağ turizmi imkanları ilə Naxçıvanın turizm sektorunun inkişafında əsas ərazilərdən biridir. Bu dağlar həm təbiətsevərlər, həm də tarixi və mədəniyyət turizmi ilə maraqlananlar üçün ideal məkanlardır.

5. İnfrastruktur və nəqliyyat. Son illərdə Naxçıvanda infrastrukturun inkişafı, beynəlxalq hava limanı, otellər və turistlər üçün müxtəlif xidmətlərin yaradılması turizmin inkişafını daha da sürətləndirir. (Qurbanov, 2021).

Naxçıvan MR zəngin tarixi, təbii və mədəni irsə malik olmaqla, Azərbaycanın turizm sektorunda xüsusi yer tutur. İnfrastrukturun və turizm siyasətinin davamlı inkişafı ilə Naxçıvan həm yerli, həm də beynəlxalq turistlər üçün daha da cəlbedici olacaqdır.

Bunun üçün:

- Təbii resursların qorunması və turizmin ətraf mühitə minimal təsiri təmin edilməlidir.
- Naxçıvanın unikal potensialı beynəlxalq sərgilərdə və mediada tanıtılmalıdır.
- Tarixi, təbii və sağlamlıq turizmini birləşdirən kompleks marşrutlar hazırlanmalıdır.
- Turizm layihələrində yerli əhalinin iştirakı təmin edilməli və onların iqtisadi faydası artırılmalıdır.

Nəticə və təkliflər.

Davamlı inkişafın təşviqi: Regional turizmin inkişafında ekoloji davamlılıq əsas prinsiplərdən biri olmalıdır. Ekoturizmin daha da inkişaf etdirilməsi, təbii resursların mühafizəsi və ekosistemlərin qorunması üçün müvafiq qanunvericilik və təhsil proqramları həyata keçirilməlidir. Yerli əhalinin ekoturizm mövzusunda maarifləndirilməsi və təbii sərvətlərin davamlı istifadə edilməsi təşviq edilməlidir.

1. **Yerli toplumun inkişaf etdirilməsi:** Regional turizmin inkişafı, yerli əhalinin sosial və iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün bir vasitə olaraq istifadə edilməlidir. Yerli əhalinin turizm sahəsində məşğulluğunu artırmaq üçün təlim proqramları təşkil edilməli, yeni iş imkanları yaradılmalıdır. Kənd turizmi və ekoturizm sahələrində yerli təsərrüfatların və bizneslərin dəstəklənməsi vacibdir.

2. **Mədəniyyət və tarixi irsin qorunması:** Mədəni turizmin təşviq edilməsi və regional ənənələrin qorunması üçün yerli mədəniyyət mərkəzləri, sərgilər, festivallar və digər tədbirlər təşkil edilməlidir. Turistlərə yerli mədəniyyətin, ənənələrin və sənətkarlığın əhəmiyyətini anlatmaq və onları bu sahələrə cəlb etmək məqsədilə layihələr həyata keçirilməlidir.

3. **İnfrastrukturun gücləndirilməsi:** Regional turizmin inkişafı üçün ərazilərdəki infrastrukturun təkmilləşdirilməsi vacibdir. Yaxşı nəqliyyat əlaqələri, müasir otel və xidmət infrastrukturunun qurulması, turizm marşrutlarının yaradılması və digər zəruri xidmətlərin təmin edilməsi üçün investisiyalar edilməlidir. Bu, həm turistlərə rahatlıq təqdim edəcək, həm də yerli əhaliyə yeni iş imkanları yaradacaqdır.

4. **Texnologiyaların istifadəsi:** Regional turizmin təşviqi və inkişafı üçün texnologiyaların tətbiqi daha geniş şəkildə istifadə olunmalıdır. Onlayn rezervasiya sistemləri, mobil tətbiqlər və virtual turizm imkanları, turistlərin regional yerlərə daha rahat şəkildə yönəlməsini təmin edə bilər. Sosial media və rəqəmsal platformalar vasitəsilə regional turizmin tanıtılması və yerli müəssisələrin bazara çıxarılması üçün yeni strategiyalar hazırlanmalıdır.

5. **Beynəlxalq əməkdaşlıq və marketinq:** Regional turizm, beynəlxalq əməkdaşlıq və marketinq strategiyaları vasitəsilə daha geniş bazarlara tanıtılmalıdır. Yerləşdiyi regionların xüsusiyyətlərini və unikal cəhətlərini təqdim edən reklam və marketinq kampaniyaları təşkil edilməli, beynəlxalq turizm sərgilərində iştirak etməklə regionlar daha çox tanıtılmalıdır. Bu, həm turistlərin cəlb olunmasına, həm də yerli bizneslərin inkişafına kömək edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

- Əhmədov, Əli. (2019). *Azərbaycanda turizm potensialı və onun inkişaf perspektivləri*. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı.
- Hüseynov, Məmməd. (2020). *Azərbaycan regionlarında turizmin iqtisadi inkişaf modelləri*. Bakı: İqtisad Universiteti Nəşriyyatı.

- İsmayılov, Tofiq. (2018). *Regional turizmin idarə olunması: Azərbaycan təcrübəsi*. Bakı: Təhsil Nəşriyyatı.
- Qasimov, Əliyar. (2017). "Azərbaycanın turizm sektorunda davamlı inkişaf strategiyaları." *Azərbaycan İqtisadiyyat Jurnalı*, 15(3), 45-52.
- Hacıyev, Musa. (2021). *Kənd turizminin inkişafında yerli icmaların rolu: Azərbaycanın regional təcrübəsi*. Bakı: Nurlan Nəşriyyatı.
- Abbasov, Rəşad. (2016). *Ekoturizmin inkişaf perspektivləri: Azərbaycan modeli*. Bakı: İqtisadiyyat və Turizm İnstitutu.
- Məmmədov, Elçin. (2020). "Azərbaycanın təbii irsi və onun turizm potensialı." *Ekoturizm Araşdırmaları Jurnalı*, 12(4), 20-34.
- Əliyev, Vüqar. (2019). *Turizm sahəsində iqtisadi və sosial amillərin analizi: Azərbaycan nümunəsi*. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.
- Kazımova, Sevdə. (2022). *Azərbaycanın mədəni turizm marşrutlarının iqtisadi təsiri*. Bakı: Elm və İnnovasiya Nəşriyyatı.
- Qurbanov, Fərid. (2021). *Regional inkişaf və turizm: Azərbaycanın unikal təcrübələri*. Bakı: Şərq-Qərb Nəşriyyatı.
- Smith, M. K., & Robinson, M. (2006). *Cultural Tourism in a Changing World: Politics, Participation, and (Re)presentation*. Channel View Publications.
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. Routledge.
- Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25.
- Richards, G. (2018). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. Routledge.
- Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Elsevier.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411-421.